

# ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

УДК 911.3(477):379.834

## СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

**Богадьюрова Л.М.,**  
кандидат географічних  
наук, доцент,  
доцент кафедри соціально-  
економічної географії  
(Херсонський державний уні-  
верситет)

*Сільський туризм займає істотне місце на світовому туристському ринку. У статті проаналізовано особливості організації сільського туризму в Україні та провідної ролі господарств населення в туристичній галузі сільської місцевості. **Ключові слова:** сільський зелений туризм, господарства населення, агротуризм, фермерське господарство, агрооселі.*

*Сельский туризм занимает существенное место на мировом туристском рынке. В статье проанализированы особенности организации сельского туризма в Украине и ведущей роли хозяйств населения в туристической отрасли сельской местности. **Ключевые слова:** сельский зеленый туризм, хозяйства населения, агротуризм, фермерское хозяйство, агроусадьбы.*

**Bogadiorova L. THE SOCIAL AND ECONOMIC VALUE OF THE RURAL TOURISM IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE RURAL TERRITORIES OF UKRAINE.** *The rural tourism takes an essential place in the global tourism market. The paper analyzes the features of the organization of rural tourism in Ukraine and the leading role of households in the rural tourism sector. **Key words:** rural tourism, individual farms (households), agritourism, farms, farmsteads.*

Українське село має надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, природні мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Наші села багаті індивідуальним житловим фондом, добрими та працьовитими людьми. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є стрімко зростаючий надлишок робочої сили. Враховуючи відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць у сільській місцевості України, на загальнодержавному рівні більше уваги варто приділяти тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. До таких галузей належить сільсь-

кий туризм, який давно практикується в Україні. Адже в селах, що розташовані на берегах річок, морів і в гірській місцевості, тобто мають відповідну рекреаційну базу, завжди було багато відпочиваючих.

В Україні існують усі передумови для розвитку відпочинку в селі, який можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності в сільському середовищі з використанням природного та культурного потенціалу регіону, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, покращити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потен-

ціал сільської місцевості. Розвиток сільського відпочинку сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації сільської місцевості.

Сьогодні туристична галузь в Україні є лише п'ятою за значенням складовою поповнення бюджету, її питома вага має значно зрости з огляду на такі об'єктивні передумови, як вигідне геополітичне розташування України в центрі Європи, наявність значного туристично-рекреаційного потенціалу, сприятливий клімат, багаті флора й фауна, чисельні культурно-історичні пам'ятки світового рівня.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села. За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція.

Окремі аспекти сільського зеленого туризму висвітлено в працях відомих учених у галузях економіки, географії, права, історії, туристознавства, соціології, зокрема О. Бейдик, В. Вовк, В. Гетьман, П. Горішевський, В. Євдокименко, Ю. Алексєєва, А. Король, М. Лендела, В. Мікловди, М. Пітюлича й інших дослідників.

Мета статті – розглянути роль і місце сільського туризму в розвитку національної туристичної галузі й соціально-економічну ситуацію в сільській місцевості.

Соціально-економічне значення розвитку сільського туризму в контексті сучасних пріоритетів розвитку сільських територій України полягає в тому, що він стимулює розвиток тих селянських господарств, які займаються зеленим туризмом як видом підсобної діяльності; активізує розвиток місцевої інфраструктури; сприяє збуту надлишків сільськогосподарської продукції, збільшуючи додаткові прибутки селян і відраховання в місцеві бюджети; активізує місцевий ринок праці, підвищує зайнятість,

затримує молодь на селі, зменшуючи потребу в закордонному заробітчанстві; слугує охороні туристичних ресурсів, насамперед збереженню етнокультурної самобутності українців і всіх громад етнічних меншин нашої держави; створює можливості для повноцінного змістовного відпочинку незалежної верстви людей; позитивно впливає на підвищення культурного рівня й екологічної свідомості мешканців села [2].

За останні десятиліття кількість туристів у світі неухильно зростає й досягла третини населення земної кулі. Згідно з прогнозами фахівців XXI ст. буде століттям туризму, і до цього потрібно відповідно готуватися. Сьогодні найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства є сфера сільського зеленого туризму (далі – СЗТ) [1]. Розвиток сільського зеленого туризму в Європі розпочався в середині XIX ст. Європейський Союз вбачає в сільському туризмі основний важіль економічного підйому своїх сільських територій. Для України сільський зелений туризм – нове поняття, хоча відпочинок на селі використовується з давніх часів.

Враховуючи те, що в Україні ще немає єдиного визначення сільського зеленого туризму, більшість авторів трактує це поняття як специфічну форму відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної й етнографічної спадщини регіону. Сільський зелений туризм із кожним роком набуває все більшої популярності як у світі, так і в нашій державі. Він дає змогу, з одного боку, активізувати малозабезпечені верстви населення, які можуть розраховувати на відносно дешевий відпочинок, а з іншого боку, сприяти розвитку селянських господарств, які надають послуги СЗТ. В умовах світової еко-

номічної кризи, яка досі має місце в країнах, що розвиваються, а також зростаючої політичної нестабільності СЗТ може отримати новий поштовх для подальшого розвитку на внутрішніх туристичних ринках. У такому випадку дедалі нові споживацькі сегменти громадян нашої країни переорієнтовуватимуться у своїх туристичних потребах та обиратимуть для активного відпочинку мальовничі й багаті місцевими агрорекреаційними ресурсами Українські Карпати, Волинське Полісся й Поділля, Наддніпрянщину й Слобожанщину, а не дорогі закордонні об'єкти на розрекламованих міжнародних маршрутах [2].

Розвитку сільського зеленого туризму в Україні сприяють такі фактори: зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості; унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл; багаті рекреаційні ресурси; екологічна чистота сільської місцевості; відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів, наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів; традиційна гостинність господарів і доступна ціна за відпочинок; можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо.

В останні десятиріччя у світі все більшого визнання та прихильності набуває концепція багатофункціонального розвитку сільської місцевості й диверсифікації виробничої діяльності й послуг в агробізнесі. Її сутність полягає в необхідності забезпечення належних умов для розвитку села та сільського способу життя в декількох напрямках. При цьому особлива увага звертається на невиробничу діяльність, оскільки винятково аграрне виробництво не може забезпечити гармонійного довкілля й матеріальних благ сільським мешканцям. Важливим напрямом реалізації такої стратегії є розвиток сільського й аграрного туризму. Крім того,

він забезпечує підвищення рівня зайнятості сільських жителів, зростання трудового потенціалу села, розбудову благоустрою сільських населених пунктів.

Сучасний міський турист віддає перевагу активному відпочинку в місцях з екологічно чистим навколишнім середовищем, а також шукає можливостей культурного збагачення, самоосвіти.

Для задоволення таких потреб Україна має надзвичайно великі туристично-рекреаційні можливості. Майже п'ятнадцять відсотків території – це курорти, зони відпочинку, гірські та приморські ландшафти, придніпровські зелені зони з прекрасним здоровим повітрям, чистими ріками, горами; місцевості, де збережені національні традиції, фольклор, музеї, церкви й інші прекрасні архітектурні пам'ятки. Існує понад 500 населених пунктів, які мають унікальну історико-культурну спадщину. Державою охороняється близько 30 національних і регіональних парків і садиб відомих діячів української культури. Визначними є лікувальні ресурси, зокрема більш ніж 400 джерел мінеральних вод і понад 100 родовищ цілющих грязей, велика кількість яких є унікальними не тільки для України, а й для Європи.

Значна частина цих ресурсів зосереджена в межах сільської місцевості, площа якої становить 69,3% території країни, та в межах лісових угідь, площа яких складає 17,2%. У селах України нараховується 6,3 млн житлових будинків, із яких 98% перебувають у приватній власності.

В Україні сільський зелений туризм, екотуризм та аграрний туризм є пріоритетними напрямками забезпечення комплексного розвитку сільських територій, диверсифікації аграрного виробництва. У своєму функціонуванні він орієнтується насамперед на регіони України, де існують відповідні рекреаційні ресурси й соціально-економічна потреба в цьому виді господарювання.

Проте на сьогодні, на жаль, цей напрям економіки сільськогосподарських підприємств, аграрної сфери, сільської місцевості розвинутий недостатньо.

Нині туризм, зокрема сільський зелений, – найбільш стрімко зростаюча галузь у світі. Закони України «Про туризм» і «Про особисте селянське господарство» надали право власнику селянської садиби надати послуги у сфері сільського зеленого туризму. Для екологічного маркування сільських осель введено програму «Зелена садиба».

Сільський туризм насамперед треба розглядати як можливість додаткового заробітку для сільського населення, як компонент комплексного розвитку сільських територій і сільської інфраструктури, а також як один із чинників стратегії подолання бідності в сільській місцевості [5]. Другий аспект полягає в популяризації української культури, поширенні знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що є підставою для визначення сільського зеленого туризму суспільною цінністю й корисною сферою відносин.

Основою сільського зеленого туризму є сам селянин і його підсобне господарство, побут. Передусім селянин запрошує до своєї оселі людину з міста подивитися на сільськогосподарське виробництво (як робиться сир, масло, ковбаса тощо, як вирощуються свині, корови, коні); подивитися на майстерність ремісника (як робиться дерев'яний чи глиняний посуд, плететься корзина тощо); побачити особливості національних традицій і самобутньої етнокультури різних регіонів України.

Основними ризиками, що перешкоджають розвитку туристичних послуг господарств населення, є такі:

- у Європі та світі немає образу України як цікавого для агротуризму краю;
- висока залежність туристичної сфери від погодних умов;
- більшість агроосель працюють без офо-

рмлення;

- недооцінка місцевою владою й населенням значення пам'яток історії та культури як туристичного ресурсу;
- недостатня кількість відпрацьованих туристичних маршрутів із презентабельними й культурними об'єктами;
- відсутність організаційних, психологічних та інших навичок туристичного бізнесу в сільського населення;
- неузгодженість цін на агротуристичні послуги однакової якості;
- брак у брендах туристичних установ, якісних орієнтирів, категоризації як бази порівняння та ін.;
- відсутність початкового капіталу й пільгового механізму кредитування для потенційних підприємців у сфері аграрного туризму;
- високі податки й відсутність податкових пільг [3].

Розвиток сільського зеленого туризму зможе забезпечити збільшення реальних доходів селян за рахунок надання послуг із прийому на проживання туристів; облаштування туристичних маршрутів і надання екскурсійних послуг; транспортного обслуговування туристів; егерської діяльності (полювання, аматорське та спортивне рибальство); надання послуг із прокату туристичного спорядження; виробництва й реалізації туристам екологічно чистих продуктів харчування, надання кулінарних послуг; реалізації товарів народних промислів; проведення культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини.

Агротуризм – це частина більш загального поняття сільського туризму, де сільське домогосподарство (агрооселя) є базою для туриста. Агротуризм має дещо спільне з екотуризмом, а саме відповідає критеріям екологічності [4]. Проте агротуризм має іншу мету: він пропонує перебування в аграрному підприємстві (фермерському гос-

подарстві) та агрооселі і вивчення сільсько-го способу життєдіяльності або просто відпочинок у мальовничій місцевості, тоді як екотуризм зосереджений на активному вивченні природи й часто на активних подорожах.

До видів аграрного туризму найчастіше відносять збирання овочів і фруктів, лікарських рослин, дарів лісу, розведення дичини як у вольєрах, так і в мисливських угіддях, конярство й кінні мандрівки, риборозведення й рибальство тощо. До речі, такі види промислів приносять чималі доходи, адже рівень їх рентабельності становить понад 50%. Зауважимо також, що розвиток агротуризму не потребує великих капіталовкладень і може бути альтернативою іншим видам туризму. Його розвиток допоможе підвищити зайнятість сільського населення, призупинить відтік молоді в міста, розширить рекреаційні можливості й покращить соціально-економічні умови в районі, підвищить рекреаційно-туристичну забезпеченість деяких верств міського населення.

Український селянин-фермер чи працівник колективного господарства в межах сільського туризму як виду підсобної діяльності може займатися:

– активним туризмом – збудувати на своїй території спортивний майданчик, кінний манеж, гірський витяг, ставок для спортивного рибальства, розробити та пропонувати своїм гостям як гід-екскурсовод пі-

шохідні, санны, вело- та кінні (бричкою чи верхи) маршрути й прогулянки;

– екотуризмом – організовувати своїм гостям відпочинок в екологічно чистій місцевості, надати їм можливість споживати екологічно чисту продукцію, допомагати в заготівлі лікарських трав, лісових ягід і грибів;

– мисливським туризмом;

– культурно етнічною діяльністю (кустарне вироблення та продаж відвідувачам сувенірної продукції ужиткових народних промислів, залучення туристів до організації й участі в національних обрядах, традиційних ремеслах українського селянина й господарсько-польових роботах (сінокіс, бджільництво, випас худоби тощо).

Туризм займає особливе місце в економіці країн, і саме розвиток сільського туризму дасть можливість зменшити рівень безробіття на ринку праці в Україні, скоротити міграції робочої сили із села до міста, розвинути соціальну інфраструктуру села, покращувати благоустрій осель, вулиць і сіл. Разом із цим він це дасть змогу збудувати сільськогосподарську продукцію без посередників, відроджувати, зберігати та розвивати народні промисли й історико-культурні спадщини, диверсифікувати міцеву аграрну економіку, а також розширити загальний спектр туристичних послуг, які нині пропонує Україна.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Гловацька В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації / В. Гловацька // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 148–155.
2. Горьовий В. Менеджмент фермерських господарств : [навчальний посібник] / за ред. В. Горьового. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 366 с.
3. Заставецький Т. Туризм як одна з пріоритетних галузей розвитку депресивного аграрного регіону / Т. Заставецький // Туризм сільський зелений. – 2007. – № 6. – С. 15–19.
4. Мармуль Л. Методичні підходи до оцінки ефективності туристичних послуг аграрних підприємств / Л. Мармуль, Т. Пінчук // Таврійський науковий вісник : збірник наукових праць. – Херсон : ХДАУ. – 2003. – Вип. 28. – С. 230–235.
5. Рутинський М. Сільський туризм : [навчальний посібник] / М. Рутинський, Ю. Зінко. – К. : Знання, 2006. – 271 с.